

Голові разової спеціалізованої
Вченої ради ДФ 20.051.236
Карпатського національного
університету
імені Василя Стефаника,
доктору мистецтвознавства,
професору, завідувачу кафедри
дизайну і теорії мистецтва
Чуйку Олегу Дмитровичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Т. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата мистецтвознавства, викладача КЗ ЛОР Львівського фахового
коледжу декоративного і ужиткового мистецтва імені Івана Труша,
старшого наукового співробітника відділу народного мистецтва
Інституту народознавства НАН України

Куцир Тетяни Василівни

на дисертацію Сандюк Лариси Петрівни

**«Художньо-стилістичні домінанти хутрових виробів України
середини XX — початку XXI століття»**

подану на здобуття ступеня доктора філософії (Ph.D.)

за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація з галузі знань 02 Культура і мистецтво

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап історичного розвитку України як ніколи вимагає від суспільства консолідації, основою якої може стати традиційна культура, переосмислення її окремих мистецьких явищ і процесів та поглиблений аналіз артефактів. Тож дослідження певного явища декоративного мистецтва, якими є вироби з хутра, є, безперечно, актуальним. Перша за все, це основа суспільної стійкості, яка базується на спільності здобутків попереднього часу та усвідомленні свого місця у теперішньому. Ретроспективні дослідження дозволяють поглянути на явище в процесі змін та еволюції, а отже розширюють уявлення про загальний вектор розвитку явища й сприяють довготерміновому плануванню. Крім того, хутрові вироби здавна були для українців ознакою добробуту і статусу, тому дослідження цього

традиційного одягу у перспективі сприяють утвердженню цих компонентів вітчизняного традиційного вбрання в якості загальнонаціональних символів.

У зв'язку зі складними глобальними екологічними проблемами відбувається переосмислення ставлення до натуральних матеріалів, які, безперечно, є безпечнішими для довкілля та довговічнішими у користуванні. Разом з тим, їхнє використання передбачає знання фізичних властивостей та пошук універсальних адаптивних форм, які тривалий час залишатимуться актуальними. Представлена до захисту робота досліджує один з аспектів української матеріальної спадщини — хутрові вироби, у тому числі з позиції практичного застосування існуючого досвіду, що дозволить розширити джерельну базу для створення дизайнерських колекцій, підсилити їхній зв'язок з українським традиційним мистецтвом, зокрема через застосування перевірених часом форм крою і гармонійного декору.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Дисертація Лариси Сандюк представляє науково-обґрунтовані результати, які спираються на комплексний підхід до досліджуваного явища, що враховує різні його аспекти: історичний, етнографічний, краєзнавчий, мистецький, формотворчий, технологічний, матеріалознавчий, естетичний. Міждисциплінарний напрямок дослідження позитивно вплинув на об'єктивність отриманих висновків та можливість практичного застосування результатів.

Обґрунтованості отриманих наукових положень сприяли відповідні теоретико-методологічні підходи до об'єкту та предмету дослідження; ретельне опрацювання наявних на сьогодні опублікованих в Україні та за її межами праць, присвячених не лише виробам з хутра, а й тим, які вивчають різні аспекти традиційного мистецтва та процесів у модній індустрії; значний за обсягом фактологічний матеріал, який включає архівні матеріали, музейні пам'ятки, фотоматеріали, технічну документацію, матеріали, пов'язані з діяльністю хутових підприємств, дизайн-студій та авторських майстерень.

Л. Сандюк використала як загальнонаукові методи аналізу, синтезу, систематизації, класифікації та узагальнення, так і мистецтвознавчі, основними

з яких стали формально-стилістичний, структурно-функціональний та проектно-аналітичний. Особливе значення у дослідженні мали морфологічний і матеріалознавчий аналіз, які дозволили врахувати природні та технологічно набуті властивості хутра. Крім того, використано семіотичний і культурологічний підходи для поглиблення отриманих результатів, розгляду їх у широкому контексті суспільного розвитку.

Для отримання обґрунтованих результатів в межах виконання дисертаційного дослідження важливе значення мав багаторічний досвід роботи Лариси Сандюк у практичній площині із хутром, засвідчені наявністю 238 патентів на промислові зразки.

Структура дисертаційної роботи відповідає вирішенню поставлених дослідницьких завдань. Робота складається зі вступу, у якому логічно обґрунтована актуальність, сформульовано мету і завдання роботи, окреслено об'єкт та предмет дослідження, визначено територіальні та хронологічні межі, окреслено теоретичну та джерельну бази та методологічну основу дослідження.

Перший розділ містить аналіз літератури, джерел та методик дослідження, другий презентує традиції українського кушнірства та виготовлення хутрових виробів в історичному розвитку, особлива увага у якому приділена формальним та декоративним трансформаціям хутрових виробів у контексті традиційного й професійного мистецтва. Третій розділ зосереджений на дослідженні різних аспектів виготовлення й оздоблення хутрових виробів, а саме, матеріалі як основі художньої композиції, етапів формування силуетно-пластичного вирішення, формоутворюючих властивостей кольору та особливому місці декору, який сприяє створенню цілісного художнього образу, довершеному сприйняттю готового виробу. Семіотичний та культурологічний підходи використано у написанні четвертого розділу «Образні засади типології хутрових виробів», в якому авторка виокремлює чотири образні моделі формотворення: фольклорно-архетипну, класично-референтну, модульно-трансформаційну та авангардно-експериментальну.

Виклад матеріалу у розділах чіткий і послідовний. Кожен розділ має вступ, який окреслює поставлену проблему у загальному вигляді та висновки,

які підсумовують отримані результати. Висвітлення історичного контексту виготовлення хутових виробів підводить основу для теоретично-мистецтвознавчого третього та культурологічного четвертого розділів, у яких представлено оригінальні наукові результати, отримані Л. Сандюк в процесі написання роботи та творчої діяльності.

Дисертаційне дослідження завершене висновками, які узгоджені із завданнями, в стислій і лаконічній формі презентують проведену роботу, результати здійсненого аналізу та акцентують на новизні. Список використаних джерел містить 302 позиції українською, англійською та польською мовами й включає покликання на архіви Інституту народознавства НАН України, Музею Івана Гончара, Державний архів Івано-Франківської області.

Суттєву частину роботи становлять додатки. Додаток А містить матеріали, які засвідчують апробацію отриманих результатів дослідження у фахових виданнях та конференціях, Додаток Б — список та ілюстративний матеріал (133 позиції), значна частина яких введені в науковий обіг вперше. Додаток Г — це глосарій за темою дослідження, який містить 74 позиції. Загальний обсяг роботи 312 сторінок, з яких 207 — основна частина, 23 сторінки — список використаних джерел та 80 — додатки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українському мистецтвознавстві здійснено дослідження хутових виробів середини ХХ — початку ХХІ століття як комплексного явища, виробництво та оздоблення яких пройшло тривалий еволюційний процес від традиційно-ремісничого до професійно-промислового. Л. Сандюк особливу увагу приділила значенню морфологічних властивостей хутра як одного з ключових чинників художнього формотворення виробу, який безпосередньо впливає на композицію, силует, світлотіньове сприйняття та загальний образ артефакту. Вперше зауважено зміни у ставленні до хутра як до матеріалу протягом ХХ — ХХІ століття. На відміні від традиційного кушнірства, яке ставало об'єктом окремих досліджень, авторка вперше звертає увагу на особливості виготовлення хутових виробів у радянський період, функціонування основних хутових фабрик в Україні ХХ століття, а також дає порівняльну

характеристику формоутворенню хутряного одягу у XX — на початку XXI століття.

Важливим теоретичним досягненням роботи є виокремлення чотирьох образно-асоціативних моделей хутрових виробів (фольклорно-архетипної, класично-референтної, модульно-трансформативної та авангардно-експериментальної) на основі аналізу образно-стильових домінант. Запропонована типологія дозволяє розширити межі дослідження хутрових виробів, розглядаючи їх як артефакти в історичній, культурній та мистецькій тягlostі процесів, які безпосередньо пов'язані з традиційним мистецтвом, рівно ж як і з сучасними суспільними запитами.

Отримана під час проведеного дослідження новизна робить представлену роботу особливо цінною для продовження аналізу сучасних процесів в українському декоративному мистецтві та дизайні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження.

Представлена робота має виразний практичний потенціал у кількох напрямках:

1. у сучасному виробництві хутрових виробів. В цьому аспекті виділяємо матеріали, які стосуються питань крою та пошиття виробів зі шкіри і хутра, декоративних прийомів в оздобленні хутрових виробів — вишивки, аплікації, інтарсії, мозаїчного поєднання хутра, шкіряного плетіння, комбінування з тканиною й трикотажем, проаналізовані та написані, значною мірою, на основі практичного досвіду Л. Сандюк. Візуальний блок роботи може бути використаний для розробки нових дизайнерських колекцій, а також в сучасній авторській практиці, спрямованій не лише на переосмислення українських традицій, а й продовження сучасного розвитку відповідно до споживчих запитів.

2. у музейній та виставковій діяльності для атрибуції, опису й інтерпретації хутрових виробів, у реставрації та реконструкції традиційного хутрового одягу, укладанні авторських екскурсій, формуванні нових збірок та колекцій.

3. у навчальному процесі закладів мистецької освіти під час викладання історії українського декоративного мистецтва та українського вбрання,

вивченні крою традиційного одягу, розробках композиції окремих компонентів вбрання, художнього проєктування одягу, матеріалознавства й реставраційних дисциплін.

Крім того, осмислення екологічної етики, апсайклінгу й реконструкції хутових виробів як чинників художнього оновлення та відповідального ставлення до матеріалу має, крім практичного, екологічний характер.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Апробація наукової роботи Л. Сандюк проведена у повному обсязі. Вона опублікувала 4 статті у наукових фахових виданнях категорії «Б», у яких представила результати своєї дослідницької діяльності, взяла участь у 4 міжнародних конференціях, результати яких були оприлюднені у вигляді тез. Тему дисертаційної роботи «Художньо-стилістичні домінанти хутових виробів України середини ХХ — початку ХХІ століття» було затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, протокол № 9 від 01.11.22 р.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. В процесі написання дисертаційного дослідження авторка дотримувалася вимог академічної доброчесності. Дисертація містить покликання на відповідні джерела при використанні тверджень, ідей, висновків інших авторів. Ознак фальсифікації, які б ставили під сумнів унікальність праці та самостійність отриманих висновків, виявлено не було.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Загальна структура, виклад матеріалу та отримані наукові висновки представленої дисертаційної роботи відзначаються послідовністю та обґрунтованістю. Проте, слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження.

Змістовні зауваження:

1. В підрозділі 1.1. «Стан наукової розробленості теми та джерельна база дослідження» В. Гнатюк згаданий у переліку «ранніх джерел, що фіксують локальні особливості вбрання західноукраїнських земель» (с. 31). Проте, вважаємо, що праця вченого «Кушнірство в Галичині» заслуговує на окрему

згадку, оскільки вона є одним з перших ґрунтовних досліджень хутряного одягу цих територій, а ілюстрації, які її доповнюють, суттєво розширюють наші знання про традиційне кушнірство початку ХХ століття.

2. Оскільки територіальні межі дослідження позначені як вся територія України, доцільним було б залучити архівні матеріали не лише з Івано-Франківської та Львівської областей, звернутися до польових досліджень українських вчених з інших територій.

3. Дискусійним є твердження про «регіональні форми народного одягу», які відрізнялися кроєм, пропорціями, характером декору, колористикою та способом розміщення орнаменту (с. 55). Авторка сама ж послідовно спростовує це припущення, кажучи, що «форма залежала від природніх властивостей шкури» а «найдавніші типи кожухів і кептарів мали переважно прямокрійний або незначно розширений силует із мінімальною кількістю швів» (с. 65, 74, 120). Крім того, вважаємо, що не варто виділяти хутрові вироби західної частини України, які «були не лише побутовою необхідністю, а й носіями високорозвинutoї декоративної культури» (с. 73), оскільки зазначений принцип був притаманний хутровим виробам й з інших українських територій.

4. Не можемо погодитися з окремими твердженнями авторки, зокрема, що витоки обробки шкіри та хутра на українських землях сягають давньоруського часу (с. 56). Про міцні традиції обробки та використання цих матеріалів свідчать, зокрема, пам'ятки трипільської та скіфської доби. Крім того, варто уникати формулювань на зразок «У костюмі початку ХХ ст. крій виконував подвійну функцію: конструктивну та художньо-композиційну» (с. 12). Крій будь-якого компонента вбрання незалежно історичного періоду поєднує ці дві функції.

5. На відміну від інших компонентів вбрання, кожухи активно використовували в українській обрядовості, зокрема, під час весілля, тому це питання можна було висвітлити ширше (с. 57).

Технічні помилки:

1. У назві роботи, вступі та в глосарії авторка послуговується терміном «стилістичний» для позначення сукупності формальних і образних

ознак виробу, що виявляються у матеріалі, силуеті, кольорі, декорі, фактурі, конструкції та композиційній побудові (сс. 21, 87, 121, 311). У третьому, четвертому розділах та висновках частіше вживається термін «стильовий» (сс. 103, 163, 201, 204, 205). Варто було дотримуватися спільної термінології у всіх частинах дисертації.

2. Дискусивним є термін «фольклорно-архетипна модель» (с. 164—170), яка безпосередньо пов'язана з традиційною культурною, локальною пам'яттю, ремісничими практиками та усталеними формами народного вбрання. Він вживається для позначення «традиційно-архетипної» ознаки. Вважаємо, що другий термін є більш доречний у контексті типологізації хутових виробів, які більшою мірою пов'язані з традицією і меншою — з фольклором.

3. Частина ілюстрацій, ймовірно, зважаючи на багаторічну творчу діяльність авторки, походить з її архіву, проте у підписах до ілюстрацій це не зазначено. Те ж стосується й схем, вміщених у розділі 3 (с. 129—132), під якими не вказано автора.

4. Деякі терміни, наприклад, «аплікація», «вишивка», «декор» (с. 305), «декоративно-прикладне мистецтво» (с. 306), «колір», «колористика», «композиція» (с. 307) тощо стосуються не лише хутових виробів та мають загальнозрозуміле трактування і не потребують додаткових пояснень чи вміщення у глосарій.

5. Пунктуаційні хиби та пропущені або повторювані слова виявлено на сс. 26, 59—60, 140, 141, 143.

Вищезазначені зауваження та рекомендації не впливають на високий науковий рівень проведеного дисертаційного дослідження, не знижують його теоретичної та прикладної цінності, а мають лише рекомендаційний характер.

Загальний висновок. Дисертаційна робота «Художньо-стилістичні домінанти хутових виробів України середини XX — початку XXI століття», подана на здобуття ступеня доктора філософії (Ph.D.) з галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» є самостійним, звершеним науковим

дослідженням, яке містить обґрунтовані та добре аргументовані наукові результати, що містять наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення. Дисертаційна робота Сандюк Лариси Петрівни відповідає спеціальності 052 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» і вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерством освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами). Подана дисертаційна робота є завершеною працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, а її авторка Сандюк Лариса Петрівна а заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Кандидат мистецтвознавства,
викладач КЗ ЛОР Львівського фахового
коледжу декоративного і ужиткового
мистецтва імені Івана Труша,
старший науковий співробітник
відділу народного мистецтва
Інституту народознавства НАН України

Тетяна КУЦИР